

№ 34 (2023) С. 160–167
National Academy of Fine Arts and Architecture
Collection of Scholarly Works
«Ukrainian Academy of Art»
ISSN 2411–3034
Website: <http://naoma-science.kiev.ua>

УДК 7.036/038 (477) “190/193”
ORCID ID: 0000-0001-8183-7731
DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-34-21>

Анна Пузиркова

магістр, завідувач
науково-експозиційного відділу «Музей Михайла Старицького»
Музею видатних діячів української культури
annaprk82@gmail.com

ГРАФІЧНІ ТВОРИ ОЛЕКСАНДРА БОГОМАЗОВА ЯК ПРИКЛАД СИМВОЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ ПОЧАТКУ ХХ СТОРІЧЧЯ

Анотація. *Мета статті* – дослідження творів Олександра Богомазова передавангардного періоду 1900-х років за матеріалами Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України) як маловідомих зразків українського символізму в найкращих традиціях західноєвропейських зразків стилю. **Методи дослідження.** У дослідженні використано іконографічний метод та художньо-стилістичний аналіз, що дало змогу виявити і систематизувати характерні риси творів та їхню відповідність художньому стилю. **Результати.** У фондовій колекції ЦДАМЛМ України зберігається низка графічних робіт О. Богомазова 1900-х років, виконаних під відчутним впливом західноєвропейського символізму, що переважно залишаються поза увагою дослідників. Незважаючи на відносно незначну кількість таких творів, вони виразно репрезентують естетику та декілька провідних мотивів символізму в образотворчому мистецтві, зокрема: 1) мрію, казку, міф; 2) фантазійні пейзажі і композиції з фігурами, де містичний настрій створюють не атрибути, а атмосфера і колірна гама насичених синіх, фіолетових, зелених тонів; 3) тематику й антропоморфний образ смерті.

Твори виконані у традиції реалізму. Використані матеріали – папір, туш, акварель, гуаш. Найчисельнішою є група робіт фантазійного пейзажу та фантазійних композицій з фігурами. Твори, де зображено антропоморфний образ смерті, є одними з найвиразніших серед цієї тематики в українському мистецтві. **Висновки.** Аналіз графічних творів О. Богомазова з фондів ЦДАМЛМ України дає змогу зробити висновок про період символізму у творчості художника, не лише як про перехідний етап до авангарду 1910–1930-х років, але й як про зрілий і сформований стиль, незважаючи на невелику кількість робіт. Публікація доповнює дослідження передавангардного періоду творчості О. Богомазова та символізму в українському образотворчому мистецтві.

Ключові слова: Олександр Богомазов, символізм 1900-х років, авангард 1910–1930-х років.

Anna Puzyrkova

Master, Head
Scientific exhibition department “Mykhailo Starytskyi Museum”
of the Museum of Prominent Figures of Ukrainian Culture
annaprk82@gmail.com

GRAPHIC WORKS OF OLEKSANDR BOHOMAZOV AS AN EXAMPLE OF SYMBOLISM IN UKRAINIAN VISUAL ARTS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Abstract. *The aim of this article* is to explore the chamber works of Alexander Bohomazov before the avant-garde period of the 1900s, based on materials from the Central State Archive of Literature and Art of Ukraine, which are lesser-known examples of Ukrainian Symbolism and a vivid illustration of traditional

Western European Symbolism in Ukrainian art. Research methods. The study employs iconographic methods and artistic-stylistic analysis, allowing for the identification and systematization of characteristic features of the artworks and their alignment with artistic styles. Results. Central State Archive of Literature and Art's collection houses a series of chamber graphic works by Alexander Bohomazov from the 1900s, created under the distinct influence of Western European Symbolism, mostly overlooked by researchers. Despite their relatively small number, these works prominently represent the aesthetics and several leading motifs of Symbolism in visual arts, in particular: 1) dreams, fairy tales, myths; 2) imaginative landscapes and compositions with figures, where the mystical mood is created not by attributes, but by the atmosphere and a palette of saturated blue, violet, and green tones; 3) the theme and anthropomorphic image of death. The works are executed in a corresponding colour palette of rich blues, purples, and greens, using traditional artistic techniques. The materials used include paper, ink, watercolour, and gouache. The group of works depicting imaginative landscapes and compositions with figures is the most numerous. The group portraying the image of death stands out as some of the most expressive works in this thematic genre in Ukrainian art. Conclusions. The analysis of Alexander Bohomazov's chamber graphic works from the Central State Archive of Literature and Art archives allows us to conclude that the Symbolist period in the artist's career should not be regarded solely as a transitional phase leading to the avant-garde of the 1910s–1930s but as a mature and well-formed style, despite the limited number of works. This publication contributes to the research on the pre-avant-garde period of Alexander Bohomazov's creative output and Symbolism in Ukrainian visual art.

Key words: Alexander Bohomazov, Symbolism of the 1900s, avant-garde of 1910s–1930s.

Постановка проблеми. У колекції ЦДАМЛМ України зберігається серія творів О. Богомазова 1900-х років, яка майже ніколи не була предметом розгляду дослідників, котрі вивчали життя і творчість митця. Частково ці роботи можна побачити у виданні «Олександр Богомазов: творча лабораторія» (до виставкового проєкту НХМУ 2019 року) та одній з останніх публікацій О. Кашуби-Вольвач [1], яка провадить велику роботу з вивчення колекції. Проте і досі камерним творам О. Богомазова передавангардного періоду, виконаним у дусі символізму, приділяється мало уваги.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Публікація в рамках дисертації «Генеза українського авангарду в європейському модернізмі 1910–1930-х років» продовжує дослідження періоду українського передавангарду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу питанню співвідношення й термінології модерну та символізму в українському образотворчому мистецтві приділила дослідниця Л. Савицька, чий російськомовні праці неможливо додати до джерел через сучасні умови (війна і військовий стан в Україні). Творчості О. Богомазова, зокрема аналізу маловідомих його творів з колекції ЦДАМЛМ України, останнім часом велику увагу приділено дослідницею О. Кашубою-Вольвач [1; 2; 3].

Мета статті — дослідити камерні твори О. Богомазова передавангардного періоду творчості 1900-х років як маловідомі зразки українського символізму.

Наукова новизна. Вперше увагу акцентовано на маловідомих творах О. Богомазова

передавангардного періоду з колекції ЦДАМЛМ України як на самостійних творах уже сформованого художнього стилю митця і яскравих зразках європейського символізму в українському образотворчому мистецтві.

Виклад основного матеріалу. Олександр Богомазов — митець-ікона українського авангардного мистецтва. Від своїх перших кубофутуристичних пошуків 1910-х років і до спектралізму славетних «Пілярів» кінця 1920-х. Блискучий теоретик, який, не відвідуючи закордонних осередків модернового мистецтва, особливим чином відчув течію новітнього формотворення і склав у 1914 році трактат «Живопис та елементи». І хоча розвідки О. Богомазова від початку 1910-х і зосередились на пошуку нового розуміння лінії, кольору, форми і середовища, не можна оминути увагою і той період творчості митця 1900-х років, коли він, ще будучи «самим завзятим прихильником Академізму» [4, с. 13], втілював на папері своє бачення естетики символізму.

Творчість О. Богомазова фактично не розглядається дослідниками як один зі зразків українського символізму, хоча відомо, що мистецтво О. Богомазова зазнало впливу цього художнього напрямку під враженнями від посмертної виставки творчості В. Борисова-Мусатова в Москві: «В цей час художник пише вірші та «роздуми про мистецтво», пройняті месіанською і магічною природою мистецтва символізму» [5, с. 123].

На сьогодні в Україні зберігається чимало творів О. Богомазова, зокрема в колекції НХМУ, приватних колекціях, а також

у зібранні ЦДАМЛМ України. Така ситуація є дещо незвичною для творців авангарду 1910–1930-х років в Україні і стала результатом не лише великої працьовитості митця, але й за великим рахунком того, що постать О. Богомазова мало привертала увагу російських науковців, котрі не бачили в ньому творця російського авангарду перших щаблів.

Завдяки цьому у фондовій колекції ЦДАМЛМ України вдалося зберегти і низку графічних творів О. Богомазова 1900-х років (виконаних олівцем, чорнилом, аквареллю), створених під відчутним впливом символізму, які й досі залишаються маловідомими, незважаючи на великий сплеск цікавості до творчості митця у контексті авангардного мистецтва. Так, у виданнях, присвячених життю і творчості О. Богомазова близькі до символізму твори митця фактично відсутні [5; 6; 7], або творчість кінця 1900-х років розглядається від періоду фовізму [8]. Приємним виключенням тут став виставковий проект НХМУ «Олександр Богомазов: творча лабораторія» (2019) з однойменним каталогом, що дав змогу більше ознайомитись з раннім періодом творчості художника.

Символізм графічних творів О. Богомазова 1900-х років з колекції ЦДАМЛМ України є, з одного боку, наслідком і переосмисленням естетики кола «Мира искусства», що стало наслідком природного впливу російського художнього об'єднання на землях Наддніпрянщини, а з іншого боку, символізм О. Богомазова поєднує у собі ознаки насамперед західноєвропейського символізму, відмовляючись від характерних рис національного стилю і зосереджуючи увагу на створенні властивих напряму фантазійних образів та композицій.

Коли ми говоримо про можливість аналізу символізму в українському образотворчому мистецтві, треба пам'ятати, що великий сплеск зацікавлення і дослідження самостійного явища українського авангардного мистецтва 1910–1930-х років, за наявності набагато більшого художнього фактажу, спалахнув і надалі розвивається від періоду відновлення незалежності України у 1990-х роках. Дослідниця Л. Савицька ще 2003 року зауважувала, що досліджень символізму в українському образотворчому мистецтві не досить, що викликає питання, чи був символізм в українському мистецтві взагалі. Подібне твердження можна було зустріти навіть стосовно українського літературного символізму [9, с. 92]. І хоча

з цього часу кількість досліджень, що торкаються символізму, значно зросла, питанням, що залишається, є тісне переплетіння символізму і модерну — напрямів близьких за тематикою, що розвивалися паралельно. Найбільше пошуки символізму і модерну кінця XIX — початку XX ст. переплелися у графічних творах. Не виключенням тут стає і українське мистецтво.

Розмежування символізму і модерну в мистецтвознавчих дослідженнях часто не має чіткого окреслення. Слід відштовхуватись від того, що модерн — паралельний символізму переважно декоративний стиль¹, пов'язаний з архітектурою, дизайном і синтезом мистецтв, символізм, хоч і має відбиток у художніх образах модерну, позбавлений утилітарного значення, передаючи світ духовного, тож і відображається передусім у мистецтві, пов'язаному з духовним світом, — літературі, музиці, образотворчому мистецтві. Так, ми можемо точно визначити твори «Христос, що зберігає мовчання» 1897, «Христос Святого Серця» 1910 Оділона Редона; «Звідки ми прийшли? Хто ми? Куди йдемо?» 1897 Поля Гогена як символізм, але складно зарахувати їх до модерну.

Символізм — мистецтво кінця епохи («fin de siècle»), що хронологічно зросло на потужній базі хвилі мистецтва романтизму, з одного боку, та міцної академічної школи — з іншого. «Символізм претендує на новий тип чуттєвості, зорієнтований на релігійно-філософські питання, відтворює стан людини, що кинула виклик Богу, головну роль надає відновленню зв'язків з потойбічним світом, що виразилось у зростанні ролі уявного, фантастичного, у захопленні містикою, езотерикою, язичницькими культами, окультизмом, магією, у заглибленні у недосліджені сфери людської психіки, сон і смерть, світ еросу, змінених станів свідомості» [10, с. 100].

Митці-символісти являли собою різноманітну групи митців, що працювали незалежно і з різними естетичними цілями. Їх об'єднував не єдиний художній стиль творів, а загальна втома від занепаду, який вони відчували у сучасному суспільстві. Тож символісти прагнули відійти від реальності, висловлюючи особисті мрії і фантазії крізь колір, форму і композицію².

¹ Myers N. Symbolism. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/symb/hd_symb.htm.

² Myers N. Symbolism. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/symb/hd_symb.htm.

Символізм почав свій розвиток у Франції. Якщо для країн Західної Європи стиль вирішував лише естетичні, художні та філософські завдання, у країнах Східної Європи напрям перетнувся з хвилею національно-визвольних рухів. В українському мистецтві символізм мав як літературне, так і художнє вираження. Водночас можна зауважити, що в українському образотворчому мистецтві символізм позначився значно поміркованіше, поступившись декоративності модерну та синтезу стилів, що стало продовженням історичного впливу бароко, традиційного іконопису та народного мистецтва, які зберегли значний вплив навіть на мистецтво українського авангарду. У цьому контексті треба назвати всім відомі прізвища Михайла Жука, Федіра Кричевського, Всеволода Максимовича, Модеста Сосенка, Каєтана Стефановича, Константина Піскорського. Виключення становить творчість визнаного символіста Юхима Михайліва, який відмовляється від підкресленої вишуканої декоративності у своїх мистецьких творах, зосереджуючись на змістовому значенні творів, створює атмосферу зосередження та благоговійної тиші перед потойбічним: «Старий цвинтар» (1916), «Блукаючий дух» (1916), «Злякався» (1916), «Музика зір» (1919).

Символізм, як і модерн, у загальноєвропейському культурному контексті стали передовсім плодами інтенсивного життя великих міст [11, с. 20)]. В українському мистецтві напрями розпочали свій рух зі Львова, що був особливо відкритим до взаємодії з центрами Австро-Угорщини та Польщі [11, с. 21]. Навіть у період 1920-х років тут ще зберігається відчутний вплив сецесії і символізму, коли на сусідніх теренах колишньої підросійської України вже панує авангард. Але варто зазначити, що багато відомих митців львівської сецесії, символізму і пов'язаних зі Львовом митців, серед яких – Каєтан Стефанович, Казимір Сихульський, Станіслав Виспянський, є передусім польськими митцями. У Польщі та у групах польських митців на українських теренах символізм привертав увагу митців у межах діяльності руху «Młoda Polska». Тут слід зазначити, що пізніше і мистецтво сюрреалізму з подібними до символізму мотивами більше поширяться серед польських митців.

Серед українських митців Наддніпрянщини вишукана естетика символізму особливим чином продемонстрована у творчості видатного ілюстратора Віктора Замирайла, чия творчість розглядається, на жаль, переважно в контексті

російського мистецтва. Саме з творчістю В. Замирайла і його «близьких до камерних за розмірами аркушів, у яких відчутно «врубелівський подих» й образні переваги символізму» [12, с. 62] можна передусім порівняти і «камерні» за розмірами твори О. Богомазова 1900-х років з колекції ЦДАМЛМ України, споріднені до творів В. Замирайла за колористичною вишуканістю своїх акварельних композицій.

Графічні твори О. Богомазова 1900-х з колекції ЦДАМЛМ України виконані у традиційній техніці, створювалися зокрема для періодичних видань, з якими співпрацював митець. Відомо, що декілька невеликих робіт чи замальовок митця, якому на той час було майже тридцять років, експонувалися на виставці «Ланка» 1908 року (як було позначено у каталозі, чотири ескізи під номерами 5–8 [2, с. 276]), проте, найімовірніше, що символістські замальовки О. Богомазов на той час не експонував через їхнє надто академічне виконання. Це вже було початком авангардних формотворчих пошуків митця, а на новаторській виставці «Кільце» (1914) митець вже демонструє «живописний кубофутуристичний вибух» [3, с. 331].

Новаторське мистецтво з початку 1910-х років відмовилося від академізму в живописі, графіці і пластичних мистецтвах; від перенасиченості модерну декоративними елементами та орнаментом; від фантазійності і духу символізму (хоча за емоційністю, фантазійністю та зануренням у внутрішній світ, продовженням і перетворенням головних мотивів символізму великою мірою стане сюрреалізм) і серед лідерів новаторського руху українського мистецтва впевнено виступив О. Богомазов. Однак, незважаючи на відмову митця від академічного малюнка і символістського духу, не можна недооцінювати значення творчого періоду художника 1900-х років, адже у ранніх графічних творах О. Богомазова, що переважно залишаються поза широкою увагою, є всі ознаки і головні мотиви мистецтва європейського символізму. Розглянемо їх ближче.

Іконографічний та художньо-стилістичний аналіз камерних творів О. Богомазова 1900-х років з колекції ЦДАМЛМ дає змогу окреслити низку характерних мотивів мистецтва символізму, що наявні у його творчості.

Одними з головних мотивів, у яких кохається символізм в образотворчому мистецтві наприкінці XIX – початку XX ст., стають мрія, казка, міф, магізм. З цього починається

символізм, цю тему активно розробляють різні митці у різних техніках. Це «Явлення» (1876) Гюстава Моро; «Початок життя» (1900) і «Шлях тиші» (1903) Франтішека Купки; «Привид» (1910) Оділона Редона; «Жертва Світовидові» (1910) Олени Кульчицької; «Комета» (1910) Георгія Нарбута; «Мудрість Еклезіаста» (1909) і обкладинка до журналу «Українська хата» (1910) Михайла Жука; «Зруйнований спокій» (1916) Юхима Михайліва; «Демон» і «Відьма» (1910-ті) Віктора Замирайла. Навіть у колористиці часто домінують темні відтінки синього та фіолетового спектрів — кольори нічного зоряного неба, таємничих водойм, сновидінь. У камерних творах О. Богомазова з колекції ЦДАМЛМ України, які виконані аквареллю, — «Провідна зоря» (1907)³ (іл. 1) та «Русалка» (1907)⁴ — відображено казкову мрію символістської естетики, виконану в традиційному художньому стилі. Сяюча зірка «Провідної зорі» над темним вечірнім лісом не залишає сумніву, що є дороговказом до світу духовного, а казкова постать морського створіння, що спирається на скелю, нагадує одного з врубелівських демонів. Твори не завершені, але дають змогу характеризувати стилістику митця. Позбавлені декоративних та будь-яких етнічних, історичних елементів. До цієї групи творів належать і «Чаклуни» 1907 року з приватної колекції за малюнком «Споочинок під деревами» також 1907 року (за О. Кашубою-Вольвач) [1, с. 181].

Іл. 1. О. Богомазов. Провідна зоря.
Папір, акварель. 17×14,5 см. 1907
[Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 53 ЦДАМЛМ]

³ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 53. ЦДАМЛМ України.

⁴ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 54. ЦДАМЛМ України.

Великою мірою ця казка символізму продовжувала традиції романтизму, як і наступні домінуючі мотиви естетики символізму — тематика і образ смерті.

Антропоморфний образ смерті стає одним з найупізнаваніших образів європейського мистецтва. Від поширеного сюжету «Танок смерті» до творів відомих митців часу: Любекський танок смерті (1463), «Мертві коханці» невідомого німецького майстра (1470), «Танок смерті» Ганса Гольбейна Молодшого (1523), «Скупий та смерть» Яна Провоста (1520-і), «Три віки жінки та смерть» Ганса Бальдунга (1540-і), вражаючий «Тріумф смерті» Пітера Брейгеля Старшого (1562). Тут також можна згадати жанр натюрмортів *vanitas* періоду бароко. З добою бароко тема смерті пов'язується і в українській літературі, графічних і малярських творах [13, с. 54].

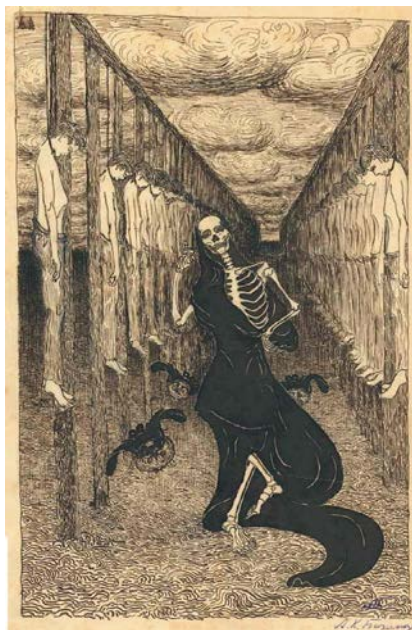
У мистецтві символізму і модерну кінця XIX — початку XX сторіччя ця тема набуває нового звучання і особливого поширення, створюючи сотні по-справжньому шокуючих образів, як у станковому живописі, так і в графічних творах: «Чума» Арнольда Бьокліна (1898), «Горе» Оскара Цвінтчера (1898), «Янгол смерті» Річарда Купера (1912), «Тривога у сутінках» Антоніо Ріцці (1914) та ін.

Паралельно на базі романтизму й академізму в мистецтво символізму і модерну кінця XIX — початку XX сторіччя активно входить демонічна тематика. Зображення темних янголів, які вже виступають не у суто релігійному контексті, а як самостійні образи, підкреслюють специфічний фаталізм європейського мистецтва доби символізму і навіть антропоморфний образ смерті частіше з'являється у вигляді крилатого створіння: «Смерть і дівчина» Маріани Стокс (1900), «Темна зірка» і «Янгол смутку» (1900-ті) Вільгельма Котабринського, «Ізраель» Едмунда Дюлака (1912) та ін.

В українському мистецтві серед творів тематики варто згадати ще ранішу за часом «Казку» (1844) Тараса Шевченка та виразні твори періоду модерну і символізму: «Жахи голоду» (1921) М. Жука та «Путь его же не преїдеши» (1924) Ю. Михайліва.

У колекції ЦДАМЛМ збереглися два графічні твори О. Богомазова середини 1900-х років, які виразно демонструють поширений у західноєвропейській традиції упізнаваний антропоморфний образ і є, можливо, найяскравішими образами смерті в українському мистецтві періоду символізму. Це «Танок смерті серед повішених»

(1905)⁵ (іл. 2), виконаний тушшю (можливо, офорт для періодичних видань), та «Смерть біля цвинтаря» (1907)⁶ (іл. 3), виконаний у техніці акварельного живопису. Тут особливо привертає увагу вишукана насичена акварельна палітра О. Богомазова у синіх та фіолетових відтінках. Близький до цих образів маленький твір «Осінь» 1911-го року за замальовкою 1910-го для видання «Кіевская мысль» описаний у публікації О. Кашуби-Вольвач [1, с. 172]. Тут постать у темному капюшоні вочевидь так само є символом смерті, що очікує на природу.

Іл. 2. О. Богомазов. Танок смерті серед повішених. Папір, туш, перо. 36х23 см. 1905
[Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 29 ЦДАМЛМ]

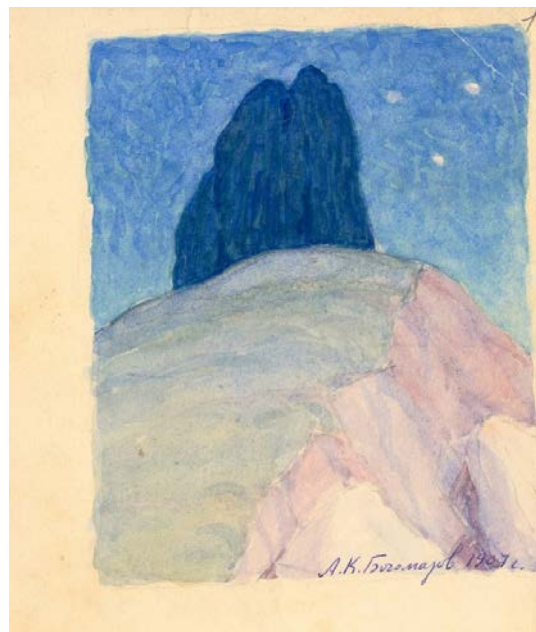

Іл. 3. О. Богомазов. Смерть біля цвинтаря. Папір, акварель. 24,7х15,6 см. 1907
[Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 55 ЦДАМЛМ]

«Смерть біля цвинтаря» О. Богомазова привертає особливу увагу. Вишуканий акварельний твір виразного горизонтального

компонування. Митець демонструє тут черговий раз свій неперевершений синій колір. За настроєм, колористикою та композиванням твір нагадує «Могилу Бьокліна» (1902) Фердінанда Келлера та інші знакові твори Бьокліна і Келлера. Можна ще раз згадати тут і «Демона» В. Замирайла. Поруч із «Путь его же не преjdeши» Ю. Михайліва «Смерть біля цвинтаря» О. Богомазова можна розглядати як один з найзнаковіших творів українського мистецтва відповідної тематики. Поступаючись Ю. Михайліву ступенем завершеності та розміром, твір О. Богомазова лишає незабутнє враження завдяки кольорово-стилістичному вирішенню.

Ще однією групою характерних мотивів символізму в образотворчому мистецтві, які розробляє О. Богомазов, стають фантазійний пейзаж, пейзаж чи композиції з фігурами, де містичний настрій створюють не атрибути, а атмосфера і колірна гама. Такими є твори митця «Дерева на пагорбі» (1907)⁷ (іл. 4), «Постаті у сутінках» (1906)⁸, «Молитва просто неба» (1907)⁹ (іл. 5), «Молодь біля вогнища» (1907)¹⁰, де знов розкривається особлива колористика художника 1900-х років, що не поступається роботам таких відомих акварельних колористів, як М. Врубель та В. Замирайло.

Іл. 4. О. Богомазов. Дерева на пагорбі. Папір, акварель. 15,7х22 см. 1907
[Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 40 ЦДАМЛМ]

⁵ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 29. ЦДАМЛМ України.

⁶ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 55. ЦДАМЛМ України.

⁷ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 40. ЦДАМЛМ України.

⁸ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 31. ЦДАМЛМ України.

⁹ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 50. ЦДАМЛМ України.

¹⁰ Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 51. ЦДАМЛМ України.

Лл. 5. О. Богомазов. Молитва просто неба.
Папір, акварель. 26,2×19,5 см. 1907
[Ф. 360, Оп. 1, Сп. № 50 ЦДАМЛМ]

Ліричний мотив прогулянки у саду в період 1900–1910-х років доволі популярний сюжет, зокрема і серед українських митців. Сад, ліс, природне середовище виступають тут як особливий простір, частина духовного світу, де перебувають чисті духом і втаємничені. Передусім тут згадуються твори і образи знакових представників символізму та спорідненого руху набідів – Пюві де Шавана та Моріса Дені, які мають спорідненість з образами О. Богомазова. Це твори «Надія» (1870-ті) Пюві де Шавана; «Квітень» (1902), «Музи» (1903), «Відображення у фонтані» (1907) Моріса Дені. Також і «Осінь. Роздуми» (1910-ті) В. Замирайла.

У своїх «прогулянках» О. Богомазов знову підкуповує глядача особливою втаємниченою атмосферою, створеною завдяки його характерному кольоровому баченню. Так, можна порівняти подібні твори: «Вечірні тіні» Тита

Дворнікова 1910-х, ОХМ [9, с.73] та «Сон після обіду» 1910¹¹ Олександра Хвостенко-Хвостова з творами Олександра Богомазова і побачити, що виглядають вони значно традиційніше і позбавлені богомазівського магізму.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Незважаючи на відносно незначну кількість збережених у колекції ЦДАМЛМ України творів О. Богомазова періоду символізму, їх невеликі розміри та незавершеність, вони привертають велику увагу. Митець став автором одного з найвиразніших антропоморфних образів смерті в мистецтві українського символізму, а також творів особливої фантазійності та вишуканої естетики символізму, позбавлених виразної декоративності та національного стилю, що ставить їх в один ряд з творами митців західноєвропейського символізму. Можна відзначити особливу колористику творів О. Богомазова періоду захоплення символізмом, частково адаптовану ним і в творах авангардного періоду у динаміці синього. Ця палітра ставить його поряд з визначними колористами свого часу, серед яких В. Замирайло. Можна впевнено твердити, що символізм у творчості митця став не просто перехідним етапом до пізніших авангардних творів кубофутуризму і спектралізму, а сформував свої виразні риси.

Публікація доповнює дослідження передаваного періоду творчості О. Богомазова та символізму в українському образотворчому мистецтві. Твори художника періоду символізму потребують подальшого дослідження, зокрема для виявлення творів, які раніше не публікувалися.

Список використаних джерел

1. Кашуба-Вольвач О. Творча спадщина Олександра Богомазова: нові знахідки, дослідження, атрибуції. *Сучасне мистецтво*. 2018. Вип. 14. С. 169–213.
2. Кашуба-Вольвач О. Неочікуване мистецтво. Історія виставки «Ланка». *Сучасне мистецтво* : науковий збірник. 2009. Вип. 5. С. 266–285.
3. Кашуба-Вольвач О. Київська виставка «Кільце». Нові аспекти в історії експозиції. *Мистецтвознавство України*. Київ : Музична Україна, 2010. Вип. 11. С. 324–331.
4. Богомазов О. Живопис та елементи / передм. Д. Горбачов. Київ : Задумливий страус, 1996. 164 с.
5. Butterwick J. Alexander Bogomazov. 1880–1930. London : Tefaf, 2016. 126 p.
6. Олександр Богомазов (1880–1930) : каталог / авт. вступ. ст. Е.О. Димшиц ; упоряд. М.М. Колесніков. Київ : Гарант, 1991. [50] с. : іл.
7. Alexandre Bogomazov: Jampol, 1880 – Kiev, 1930 / pref. Alain Mousseigne ; Musée d'art moderne. Toulouse, 1991. 176 p.
8. Український авангард 1910–1930-х років: Альбом / Авт. ст. та упор. Д.О. Горбачов. Київ : Мистецтво, 1996. 400 с.

¹¹ Ф. 59, Оп 1, Сп. № 260. ЦДАМЛМ України.

9. Горідько Ю. Український символізм (матеріали до хрестоматії). *Київська старовина* : науковий історико-філологічний журнал. Київ : АртЕк, 1882, 2004. № 1. С. 92–97.
10. Мушировська Н. Український символізм кінця XIX – початку XX ст.: онтологічне і естетичне підґрунтя. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. Вип. 26. С. 100–109.
11. Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття. Київ : Грані-Т, 2006. С. 20–21.
12. Савицька Л. «Волохате серце Віктора Замирайла». *Музейний провулок* : журнал Національного художнього музею України. 2008. № 3 (11). С. 60–67.
13. Юхим Михайлів: його життя і творчість, 1885–1935. / За редакцією Ю. Чапленко. Нью-Йорк : Видавничий фонд Владики Мстислава, Митрополита Української Православної церкви в діаспорі. 1988. 233 с.

References

1. Kashuba-Volvach, O. (2018). Tvorchа spadshchyna Oleksandra Bohomazova: novi znakhidky, doslidzhennia, atrybutsii [The Artistic Legacy of Oleksandr Bohomazov: New Discoveries, Research, and Attributions]. *Suchasne mystetstvo – Contemporary Art*, 14, 169–213 [in Ukrainian].
2. Kashuba-Volvach, O. (2009). Neochikuvane mystetstvo. Istoriia vystavky «Lanka» [Unexpected Art: The History of the “Lanka” Exhibition]. *Suchasne mystetstvo: naukoviy zbyrnyk – Contemporary Art*, 5, 266–285 [in Ukrainian].
3. Kashuba-Volvach, O. (2010). Kyivska vystavka «Kiltse». Novi aspekty v istorii ekspozytsii [Kyiv exhibition “Kiltse”. New aspects in the history of the exhibition]. *Mystetstvoznnavstvo Ukrainy – Art Studies of Ukraine*. Kyiv: Muzychna Ukraina, 11, 324–331 [in Ukrainian].
4. Bohomazov, O. (1996). *Zhyvopys ta elementy* [Painting and elements]. D. Horbachov (Pered.). Kyiv: Zadumlyvyi straus [in Ukrainian].
5. Butterwick, J. (2016). *Alexander Bogomazov. 1880–1930*. London: Tefaf [in English].
6. Dymshyts, E.O. (1991). *Oleksandr Bohomazov (1880–1930): kataloh* [Oleksandr Bohomazov (1880–1930): Catalog]. (Avt. vstup. st. Kolesnikov, M.M.). Kyiv: Harant [in Ukrainian].
7. Mousseigne, A. (pref.) (1991). *Alexandre Bogomazov: Jampol, 1880 – Kiev, 1930*. Musée d’art moderne. Toulouse [in France].
8. Horbachov, D.O. (1996). *Ukrainskyi avanhard 1910–1930-kh rokiv: Albom* [Ukrainian Avant-Garde 1910–1930]. Kyiv: Mystetstvo. 400 s. [in Ukrainian].
9. Horidko, Yu. (2004). *Ukrainskyi symvolizm (materialy do khrestomatii)* [Ukrainian Symbolism (Materials for a Chrestomathy)]. *Kyivska starovyna: Naukovyi istoryko-filolohichni zhurnal – Kyiv Old Times: Scientific Historical-Philological Journal*. Kyiv: ArtEk, 1882, № 1, S. 92–97 [in Ukrainian].
10. Mushyrovskа, N. (2011). *Ukrainskyi symvolizm kintsia XIX – pochatku XX st.: ontolohichne i estetychne pidgruntia* [Ukrainian Symbolism at the End of the 19th and Beginning of the 20th Century: Ontological and Aesthetic Foundations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 26, 100–109 [in Ukrainian].
11. Lahutenko, O. (2006). *Ukrainska hrafika pershoi tretyny XX stolittia* [Ukrainian Graphics of the First Third of the 20th century]. Kyiv: Hrani-T, S. 20–21 [in Ukrainian].
12. Savytska, L. (2008). «Volokhate sertse Viktora Zamyraila» [“Shaggy Heart of Viktor Zamyrai”]. *Muzeinyi provulok: Zhurnal Natsionalnoho khudozhnoho muzeiu Ukrainy – Museum Lane: Journal of the National Art Museum of Ukraine*, № 3 (11), S. 60–67 [in Ukrainian].
13. Chaplenko, Yu. (1988). *Yukhym Mykhailiv: yoho zhyttia i tvorchist, 1885–1935* [Yuhym Mykhailiv: His Life and Creativity, 1885–1935]. New York: Vydavnychiy fond Vladyky Mstyslava, Mytropolityta Ukrainskoi Pravoslavnoi tserkvy v diaspory, 233 s. [in Ukrainian].

Подано до редакції 25.09.2023